

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСУВАННЯ АПК З УРАХУВАННЯМ ПОГОДНИХ РИЗИКІВ

А.Л. Прокопенко, Національний банк України

2002 рік був ознаменований низкою заходів, які дали поштовх для розвитку страхування сільськогосподарських ризиків в Україні. Найбільш визначними заходами можна вважати прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови від 11 липня 2002 р. № 1000 “Про затвердження Порядку і правил проведення обов’язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності”, Постанови від 23 квітня 2003 р. № 590 “Про затвердження Порядку і правил проведення обов’язкового страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків та прийняття Закону України “Про зерно та ринок зерна в Україні” (далі Закон).

У розділі III Закону (“Державне регулювання ринку зерна”) визначено: “...Урожай зерна підлягає страхуванню, яке здійснюється сільськогосподарськими товаровиробниками всіх форм власності та господарювання...”. У розділі VII (“Складські документи на зерно”) сказано: “Зерновий склад повинен застрахувати зерно, прийняте на зберігання за простим або подвійним складським свідоцтвом, від ризиків випадкової загибелі, пошкодження або втрати за рахунок коштів покладавця”, обов’язковим також є страхування заставного зерна. Проте жодне із положень Закону не набуло достатнього розвитку, в основному, через відсутність обігових коштів у сільськогосподарських підприємств. Страхуванням охоплено не більше 5 % сільськогосподарських виробників в Україні. Обсяг зібраних страхових премій за 2002 рік коливається в межах 26 млн. грн., тоді як реальний обсяг ринку можна оцінити в розмірі понад 750 млн. грн.

Близько 85-90 % договорів страхування сільськогосподарських ризиків є формальними, оскільки вони укладені з метою страхування об’єктів банківської застави і не надають реального страхового захисту. Проте поступово зростає інтерес банкірів до реального страхування сільськогосподарських об’єктів як одного із механізмів гарантування платоспроможності кредиторів. Серед договорів класичного страхування дуже часто трапляються такі, які мають характер “ручного” регулювання збитковості. Тобто, в цих договорах застосовується така методика розрахунку страхового відшкодування, яка дозволяє, в кращому випадку, виплачувати збиток в межах отриманого страхового платежу. За період дії обов’язкового страхування врожаю було укладено всього близько 30 таких договорів.

На сьогодні спостерігається деяке підвищення активності страхувальників щодо укладання договорів як обов’язкового, так і

добровільного страхування. Найбільше цікавить аграріїв страхування від зимових ризиків. Проте страховики дуже обережно ставляться до реального страхування врожаю, передбачаючи значні збитки від такого страхування. Найважливішим стримуючим фактором для активного укладання договорів страхування врожаю з боку страховиків залишається неможливість їх перестрахування.

Сільськогосподарські товаровиробники залежать від кліматичних умов протягом усього виробничого циклу. Сезонні та регіональні зміни погоди мають прямий вплив на врожайність сільськогосподарських культур. Несприятливі погодні умови вимагають збільшення виробничих витрат та не дозволяють виробникам точно планувати свій бюджет. Використання інструментів з управління погодними ризиками надає захист від несприятливих погодних умов та зменшує негативний фінансовий ефект від кліматичних негараздів.

Сектор інструментів з управління погодними ризиками є досить новим і його бурхливий розвиток залежить від активності постачальників послуг та користувачів, інформаційної і організаційної діяльності.

Ризик – це невід’ємна складова сільськогосподарського виробництва у країнах, що розвиваються. Сільське господарство країн з перехідною економікою помітно залежить від погодних умов, і часто потерпає від природних негараздів, таких як посухи та вимерзання. Виробники мають невелику матеріальну базу та недостатній доступ до добре розвинутих страхових і кредитних ринків, вони виявляються зовсім не підготовленими до погодних струсів. Як наслідок, їхнє управління погодними ризиками (УПР) є неефективним.

Більшість програм, особливо страхування врожаю від кількох погодних негараздів, поглинули великі суми державних ресурсів, проте існує небагато доказів позитивного впливу такого втручання на кредитування або продуктивність сільського господарства. І, навпаки, воно призвело до того, що фермери стали більше ризикувати, а також більше залежати від державних виплат у випадку стихійного лиха.

Без доступу до недорогого кредиту фермери відкладають застосування нових технологій та впровадження нових систем господарювання і продовжують спиратись на неефективні неформальні стратегії управління ризиком.

Успішні угоди з розподілу погодних ризиків у країнах, що розвиваються, пропонували б потенційно дуже великі вигоди не лише фермерам, а й фінансовим ринкам.

З появою ефективних УПР фінансові установи зможуть більш ефективно забезпечувати заставою сільські кредити і надавати позички групам фермерів, які потерпають від погодних ризиків, з якими б за інших умов банки не захотіли б мати справу. Інші сектори економіки також мали б вигоду, наприклад, компанії в енергетичному секторі, які могли б покращити своє покриття за допомогою ефективних УПР.

Важливим прикладом нового УПР є страхування за погодним індексом. Головною новизною таких контрактів є те, що страхування пов’язується не з

обсягом збитку (тобто падінням врожайності внаслідок погодних умов), а з фундаментальним систематичним ризиком (наприклад, низьким рівнем температур), який визначається як індекс (температур).

Страховання на основі погодних індексів має низку переваг. Його адміністрування коштує недорого, тому що є можливість стандартизувати все, і уникнути необхідності складати та контролювати кожний окремий контракт. Приватний сектор з незначними урядовими субсидіями або зовсім без них, тому що він уникає проблем зі стимулюванням, що виникають у програм страхування врожаю у зв'язку з асиметричною інформацією. Це страхування посилює однаковою мірою як для бідних, так і для заможних фермерів, і доступне як агробізнесу, так і іншим секторам.

Крім того, виділивши компонент систематичного виробничого ризику від погодного індексу, покращується ризиковий профіль фермерів і компаній.

При більш ефективному страхуванні ризиків в агробізнесі швидше впроваджуватимуться нові технології, він спеціалізуватиметься на найбільш конкурентноздатних видах діяльності і стане більш гнучко реагувати на ринкові зміни. На практиці установи з сільського фінансування могли б бути основними клієнтами, тому що вони хеджують свою вразливість до погодних явищ і вимагають, щоб позичальники отримували страхування як ліквідну заставу, щоб частково пом'якшити ризики несплати боргу. Малі фермерські та натуральні господарства могли б стати клієнтами через асоціації та кооперативи, в той час як великі фермери могли б купувати страхування від несприятливих погодних умов самі як інструмент безпосереднього захисту.

Попит та нові УПР важко виміряти, але ясно, що неефективність у нинішніх техніках управління ризиками вказує на їх істотний ринковий потенціал. Вони будуть привабливими для фермерів та сільськогосподарських підприємств доти, поки "базові ризики", тобто ймовірність понесення збитку, яка не покрита страхуванням, лишаються не дуже високими.

Перспектива – вторинні ринки для погодних ризиків у країнах, що розвиваються. Майбутнє управління погодними ризиками в країнах, що розвиваються, залежатиме від взаємодії сприятливих базових ризиків та застосування погодних деривативів замість погодного страхування. Найкращий сценарій – коли оператори з ринків, які формуються, повністю розуміють та засвоюють базові ризики, а також починають торгувати погодними купонами на ефективному вторинному ринку для того, щоб захистити від ризику, або просто спекулювати, як трейдери на ризикі товарних цін.

Ринок погодних ризик-інструментів є дуже динамічним. За 2001 р. загальна кількість трансакцій збільшилась на 43 % (з 2745 до 3937), а вартість усіх контрактів, укладених на цьому ринку, збільшилась на 72 % і дорівнює 4,3 млрд. дол. США (у 2000 році вартість усіх контрактів дорівнювала 2,5 млрд. дол. США).

США – основні розробники концепції, маркет-мейкери, страхові компанії, брокери, перестраховальники.

Європа – другий за значимістю ринок, дуже динамічний. У той час коли ринок погодних інструментів у США розвивається постачальниками, європейський ринок формується користувачами, де велика кількість клієнтів залучається банками. Останнім часом Dresdner Bank, Deutsche Bank, Hypo Vereinsbank, IntesaBci та Royal Bank of Scotland розповсюдили інформацію про свою присутність на цьому ринку.

Азія – динамічний диверсифікований ринок. Розвиток йде за рахунок бізнес-центрів Азії (Японія, Гонконг, Таїланд).

Країни, що розвиваються, також активно використовують індексне страхування (табл. 1).

Таблиця 1

Застосування індексного страхування за секторами та погодними параметрами

№ пор.	Погодний індекс	Сільське господарство/ агробізнес	Тваринництво
1	Опади	Зернові (Мексика, Румунія, Туреччина, Марокко); Соняшник (Марокко)	Виробництво молока (Аргентина, Уругвай)
2	Температура (мороз)	Кава (Бразилія)	Виробництво м'яса (Аргентина, Монголія)
3	Температура (спека)	Аргентина (RI на основі індексу області врожайності)	-

Види індексного страхування:

- страхування на основі погодних індексів (температура, кількість вологи в ґрунті, кількість опадів, сніг – товщина сніжного покриву і кількість опадів (снігу) за період часу);
- страхування на основі регіонального індексу врожайності;
- страхування на основі регіонального індексу доходу (урожайність+ціни на продукцію);
- страхування на основі регіонального індексу зеленої маси пасовищ.

Ризик, що підлягає страхуванню:

- можливість настання ризику піддається виміру;
- можливо встановити залежність між ризиком і шкодою;
- ризик об'єктивний (ні саме настання ризику, ні розмір шкоди, не залежать від волі страховика або іншої зацікавленої особи);
- ризик є незалежним (не системним).

Проблеми традиційного страхування, які покликані вирішувати індексне страхування, можна згрупувати наступним чином:

1. Асиметрія інформації:
 - проблема антиселекції;
 - проблема морального ризику.
2. Системність більшості ризиків, від яких зацікавлені страхуватись сільськогосподарські виробники.

Виконане дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

- Індексне страхування покращує розвиток фінансового ринку в цілому і доступу сільськогосподарських виробників до кредитів зокрема (оборотність контрактів на вторинному ринку);
- ІС покращує доступ до ринків перестрахування, що в свою чергу збільшує можливість відповідати за страховими зобов'язаннями і надійність страхової системи в цілому;
- ІС вирішує проблеми, пов'язані з асиметрією інформації (антиселекція, моральний ризик);
- ІС здешевлює страхування (зниження адміністративних витрат на моніторинг і оцінку збитків, а також за рахунок більших обсягів страхування і стандартизації контрактів);
- ІС спрощує доступ клієнтів (прозорість, стандартність контрактів, можливість придбання будь-якої кількості контрактів), внаслідок чого збільшується кількість страхівників.

Прокопенко, А.Л. Перспективи розвитку фінансування АПК з урахуванням погодних ризиків [Текст] / А.Л. Прокопенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2004. - Т. 9. - С. 112-117.